

Türkiye’de İslami Finans Sektörünün Afet Politikalarındaki Garar Durumu ve Belirsizliklere Öneriler

Gökhan DOĞAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye

Yusuf DİNÇ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye

ÖZ

Afetler karşısında ekonominin en hassas sektörlerinden birisi de finans sektörüdür. Üstelik teknolojinin gelişmesiyle sayıları artan afet riskleri, süreçlerin yoğun şekilde otomasyona tabi olduğu finans kesimi için yeni problemler üretmektedir. Finans sektörü için afet politikalarının geliştirilmesi ve önlemler alınması, belirsizliğin daraltılamaması nedeniyle büyük önem arz etmekte ve aynı zamanda kamuoyu beklentisi de oluşturmaktadır. Bunun dışında İslami finans için ‘belirsizlikten kaynaklanan problemlerin giderilmesi ilkesi’ dikkate alındığında afet durumuyla ilgili planlamaların yapılmaması tutarsızlık olarak görülmelidir. Bu çalışma sadece İslami finans için değil, tüm finans sektörü için risk yönetiminin bir unsuru olan afet problemine ilişkin ilk sistematik araştırmadır. Çalışma ile İslami finansta gararın ve gelecekte oluşabilecek belirsizliklerin giderilmesinin bir boyutunu oluşturacak önerilere yer verilmesi amaçlanmıştır. İşin kesintiye uğramaması, başta çalışanların ve müşterilerin olmak üzere tüm tarafların mağduriyet yaşamamaları adına çalışmamıza somut veriler eklenecek, iş sürekliliği kavramı ve altındaki standartlar ışığında finans sektörüne uygun iş etki analizleri oluşturulacaktır. Bulgular faizsiz finans kurumları, düzenleyiciler, yatırımcılar ve kamuoyu için önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami finans, afet, afet politikaları, garar, risk yönetimi

JEL Sınıflandırma: G2

^aSorumlu Yazar: Gökhan Doğan, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, E-posta: eximportage@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9749-2659>

^bDoç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, E-posta: yusuf.dinc@izu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2221-737X>.

Kaynak Göster: Doğan, G. ve Dinç, Y. (2022). Türkiye’de İslami Finans Sektörünün Afet Politikalarındaki Garar Durumu ve Belirsizliklere Öneriler, Karatay İslam İktisadi ve Finans Dergisi cilt 1 sayı 1, 44-56.

© KTO Karatay Üniversitesi İslam İktisadi ve Finans Bölümü. Tüm Hakları Saklıdır.

ABSTRACT

Finance sector is one of the most sensitive attributes of the economy in the face of disasters. Moreover, disaster risks diversifying with technology, it creates new problems for the financial sector, where processes are heavily automated. Developing disaster policies and taking precautions for the financial sector, it is of great importance because natural phenomena cannot be narrowed down and it also creates public expectations. Apart from this, considering the principle of eliminating uncertainty problems for Islamic finance, not making plans for disaster situations should be seen as an inconsistency. This study is the first systematic research on the disaster problem, which is an element of risk management not only for Islamic Finance but for the entire financial sector. With the study, it is aimed to make the completion of investments and plantings in Islamic finance so that they can be formed. They will be informed about not benefiting from all business processes and their evaluation, their prevalence and evaluation as standards will be made suitable for use in the finance sector. irrelevant screens, they are people, and they are important to the public.

Keywords: Islamic finance, disaster, disaster policies, garar, risk management

JEL Classification: G2

Corresponding Author: Gökhan Doğan, İstanbul Sabahattin Zaim University, email: eximportage@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9749-2659>

b Associate professor., İstanbul Sabahattin Zaim University, email: yusuf.dinc@izu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2221-737X>.

To cite this article: Doğan, G. and Dinç, Y. (2022). Türkiye’de İslami Finans Sektörünün Afet Politikalarındaki Garar Durumu ve Belirsizliklere Öneriler, KTO Karatay University Islamic Economics and Finance department. All rights. 1 issue 1, 44-56

GİRİŞ

Türk Finans sektörü, ülkemizin en büyük ve önemli sektörlerinden birisidir; birçok anlamda ekonomiyi şekillendiren ana unsurdur. Türk finans sektörünün kapsamı oldukça geniş olup içerisinde Sermaye Piyasası Kurumu, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Borsa İstanbul, Merkezi Kayıt Kurumu gibi kurumların yanı sıra Sigorta ve Bankacılık şirketleri gibi şubeleşmiş oldukça büyük yapılar da bulunmaktadır. Türk Sigorta Sektöründe 61'i sigorta ve emeklilik, 2'si ise reasürans olmak üzere toplamda 63 şirket bulunmaktadır. Bunlardan 39'u hayat dışı, 4'ü hayat, 18'i ise hayat ve emeklilik branşında faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerdeki toplam çalışan sayısı 50.000 kişi civarındadır. Ayrıca Bankacılık Sektöründe 53 banka faaliyet göstermektedir. Mevduat bankaları 34, kalkınma ve yatırım bankaları 13, katılım bankaları ise 6 tanedir. Merkez bankası ile beraber bu rakam 54'e ulaşmaktadır. 31 Aralık 2019 tarihi itibarıyla bankacılık sektöründe 212.438 çalışan bulunmaktadır. Finansal kiralama şirketleri ve diğer denetleyici kurumlar ile beraber sektör içerisinde toplam 300.000'in üzerinde çalışan nüfus bulunmaktadır. (BDDK, 2020)

Türk finans sektörü, istihdamın yanı sıra vergi tahsilatı noktasında hazinenin en önemli gelir sağlayıcı sektörüdür; ayrıca Merkez Bankası aracılığıyla piyasa yapıcı özelliği bulunmakta olup diğer tüm sektörleri kredi ve mevduat olarak doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla her an canlı kalması, çalışır vaziyette olması gerekmektedir. Sektörün veya sektör içerisindeki bir kurumun herhangi bir şekilde durması demek ülke ekonomisinin çok ciddi yara alması demektir.

Böylesine kritik bir konu hakkında daha önce kapsamlı bir çalışma maalesef yapılmamıştır. Bankaların da bu konu hakkında aldıkları kurumsal birkaç önlem dışında geniş kapsamlı hazırlığı bulunmamaktadır.

1.AFETİN TANIMI

Afetlerle ilgili araştırmalar afetlerin dünyanın oluşumundan bu yana devam ettiğini göstermektedir. Afetin tanımı insan topluluklarında ekonomik, sosyal ve fiziki kayıplara neden olan, yaşamı anormal hale sürükleyerek toplulukların kendilerine ait olan kaynak ve kapasitelerinin artık kendilerine yeterli gelmediği olayların tümü (Chris, D., 2012) şeklinde tanımlanmıştır. Afet esnasında normal yaşamı etkileyen insan kaynaklı, doğal veya teknoloji kaynaklı olayların bir sonucudur. Afetin büyüklüğü, afet ile oluşan durum sonucu ekonomik kayıp, yaralanmalar, ölümler ve hasara göre ölçülür. Bu kayıplar afet esnasında oluşmasının yanı sıra daha sonraki dönemlerde de ortaya çıkabilmektedir. Afet konusunda Türkiye'deki en yetkin kurum olan AFAD' ın afet tanımı ise; "Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay." (AFAD,2020) şeklindedir. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur.

Günümüzde, afet denince akla en başta doğal afetler ve doğal afetlerin alt bileşenlerinden birisi olan deprem afeti gelmektedir. Ancak afet türlerini sadece doğal afetlere ve doğal afetlerin alt başlığında bulunan depreme indirgemek oldukça yanlıştır. Afet türleri, doğal afetler ve teknolojik/insan kaynaklı afetler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yaşadığımız zamanda insan kaynaklı afetlerin gündelik hayata etkisi her geçen gün artmaktadır. Gelişen teknoloji ve kalabalıklaşan nüfus ile beraber daha önceki yıllarda hayatın içerisinde olmayan yeni afet türleri ortaya çıkmıştır; önümüzdeki zaman içerisinde de yine artan nüfus ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak şu an akıllara gelmeyen yeni sorunlar ve afetler oluşacaktır.

1.1. Doğal Kaynaklı Afetler;

Doğal kaynaklı afetler: "Deprem, sel, heyelan, çığ, kuraklık, fırtına, dolu, hortum, kuraklık, göktaşı düşmesi vb. gibi oluşumu engellenemeyen jeolojik, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik ve kaynağı dünya dışında olan tehlikelerden kaynaklanan doğa olaylarının sonuçlarına verilen genel ad" (AFAD, 2020)dır. Buradaki "doğal" kelimesi olayın "doğa ile ilişkili" olduğunu anlatmak için kullanılmakta olup "normal, gündelik, kabul edilebilir" anlamı ile karıştırılmamalıdır.

Doğal afetler tabiat kaynaklı olup insan ve diğer tüm canlıların varlıklarına tehdit oluşturan olaylardır. Doğal afetler tüm canlıları etkileyerek fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, gündelik yaşamı ve faaliyetlerini kısmen veya tamamen durdurmak suretiyle olumsuz etkileyen doğal olaylar şeklinde tanımlanabilir. (Soygüzel H.,2002: 17)

Doğal afetler insanlık yönünden oldukça pahalı, öldürücü ve en korkutucu olaylardır. Tabiat, sel felaketi, deprem, hortum, toprak kayması, erozyon gibi birçok değişik olağan dışılıklarla insanoğlunu ciddi tehlikelerle baş başa bırakır. Afetlerin sonucu olan ekonomik kayıpların yüksek olmasının yanında; ileri teknoloji maddi kayıplar ile can kaybını azaltmaya yardımcı olsa dahi insanoğlunun yaptığı hiçbir çaba doğal afetlerin meydana gelmesini önleyememektedir." (Birkland A., 1997: 47)

Doğal afetler kökenlerine göre; jeolojik/jeofiziksel (depremler, volkanlar, zemin oturmaları, çökmeler ve sıvılaşmalar, kaya düşmeleri, heyelan vs.), hidrolojik (su baskını, heyelan), meteorolojik, klimatolojik (normal dışı sıcaklıklar, hortum vs.), biyolojik (salgın hastalıklar, böcek istilaları) olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2. Teknolojik afetler;

Teknolojik afetler dünyada teknolojinin gelişmesi ve zenginliğin, sosyo-ekonomik refahın artması ile beraber belirli riskler ve afetlerde ortaya çıkmaktadır. Bu afetler: Nükleer santral kazaları, endüstri tesisi kazaları, barajların yıkılması, patlayıcı madde içeren depo alanları, maden kazaları, petrol tankeri kazaları, nükleer kazalar, endüstriyel kazalar, karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu ulaşımındaki kazalar, NBC silahlarının kullanılması, uzay kazaları olarak sınıflandırılabilir.

Türkiye'de finans kurumlarının yönetim ve operasyon merkezlerinin büyük çoğunluğu İstanbul'da olup çalışanların çoğu İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul ise 1. derece deprem kuşağında bulunmakta olup önlemler alınmaz ise olası deprem afeti halinde Türk finans sektöründe büyük problemler yaşanacaktır; ayrıca finans kurumlarının şubelerinin birçoğu da deprem kuşağında bulunmakta olup olası bir deprem afetinde şubelerde personel ve veri olarak yedekleyecek bir standart bulunmamaktadır. Her finans kurumu kendi önlemini kendisine göre almaktadır. Olası yaşanabilecek afetlere karşı alınacak önlemler mutlaka bir standartizasyona tabi tutulmalıdır.

Yine doğal afet statüsünde olan küresel ısınma ve etkileri, yaşanabilecek sorunlar, artacak enerji ihtiyacı, kuraklıklar sonucu oluşabilecek göçlerin finans sektörümüze etkileri olacaktır. Önümüzdeki 80 yıl içerisinde küresel ortalama sıcaklığın 3 derece artması beklenmektedir. Bunun bir sonucu olarak başta liman şehirleri olmak üzere 1,2 milyar insanın yaşadığı yerlerin su altında kalması sonucu, etkileneceği tahmin edilmektedir. (IPCC, 2014)

Bu küresel ısı artışının ülkemize ve finans sektörümüze etkileri de ciddi boyutlarda olacaktır. Günümüzde bu tür afetlerde gündelik hayatı etkileyecek büyük problemler yaşanmaktadır. Terör saldırıları, siber saldırılar, biyolojik, kimyasal, nükleer kazalar veya saldırıların etkileri ve ulaşım kazaları da afet statüsündedir.

2. GARAR

Sözlükte “tehlike, risk, kişinin bilmeden canını veya malını tehlikeye sokması” gibi anlamlara gelir. İslâm hukuku terimi olarak değişik tanımları içinde en çok benimsenen Serahsî’ye ait tarifte gararın temel özelliği “mestûrû’l-âkibe” (sonu bilinmeyen) şeklinde ifade edilmiştir. (el-Mebsû’ 12. Y.yıl) Ayrıca garar, akdin konusuna ilişkin belirsizliği, bilinmezlik de (cehalet) akdin tabii unsurlarının ileride taraflar arası bir çekişmeye yol açacak ölçüde bilinmezliği ifade eden fıkıh terimleridir.

Kur’an ve Sünnette, sözleşmelerde açıklık, dürüstlük ve güven ilkeleri üzerinde ısrarla durulur; karşılıklı rızanın bulunmadığı akidler ve ticarî işlemlerle elde edilen gelir için “batıl yolla elde edilmiş” gelir denir. (Bakara suresi, 188. ayet). Kur’an ve Sünnet’in borçlar hukuku alanında sevk ettiği birçok hüküm ve yasak da temelde bu açıklık ve dürüstlüğü ayrıca tarafların ne alıp ne vereceğinin baştan bilinmesini sağlamaya yöneliktir.

3.RISK

Beklentiler dışında gelişen ve sonucunda olumlu ya da olumsuz bir duruma yol açan olaydır. Finansal risk ise bir yatırımın olumlu ya da olumsuz sonuçlanması olasılığını ya da bir mali yükümlülüğün yerine getirilme olasılığını etkileyen bir ya da birkaç faktördür.

Risk, sistematik ve sistematik olmayan olarak iki temel gruba ayrılır. Sistematik risk kontrol edilemeyen olayları tanımlar. Bu riskler önceden bilinemezler, çeşitlendirilemezler ve tamamen önlenemezler. Örneğin politik, ekonomik ya da sosyal çevredeki bir değişim sistematik risk olarak algılanabilir. İsminden de anlaşılacağı üzere sistem kaynaklı olduğu için bu risk grubu tüm finans sistemini ve yatırımcıları aynı anda, fakat farklı ölçülerde etkiler.

Sistematik olmayan riskler ise finansal sistemin tamamını değil belirli bir sektör ya da şirketi etkileyen faktörlerdir. En büyük özellikleri bu risklerin müdahale edilebilir olmalarıdır.

Finansal riskler piyasa, kredi, likidite ve operasyonel olmak üzere dört ana grupta toplanabilir. Piyasa riski sistematik riskler arasında görülürken, kredi, likidite ve operasyonel risk sistematik olmayan riskler arasında sayılmaktadır; (Özbilgin, 2018)

3.1.Operasyonel Risk

Tüm risklerden daha eski ve temel bir risk olmasına rağmen operasyonel risk ile ilgili bilincin gelişmesi diğer risklere göre daha geç olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren uluslararası finansal piyasalarda yaşanan hızlı gelişim ve değişim, teknolojiye olan aşırı bağımlılık, bölgesel ya da global kriz ve terörist saldırılar, bu riskle ilgili çalışmaları hızlandırma gereğini ortaya çıkarmıştır. Operasyonel riskler, en genel anlamda, piyasa ve kredi riski gibi finansal riskler dışında kalan tüm riskler olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanım çok geniş kapsamlı olduğundan ve aslında operasyonel riskin ne olduğu değil, ne olmadığını açıkladığından operasyonel riskin yönetimi açısından açık bir fikir vermemektedir.

Operasyonel risklerin ölçülmesi ve risk yönetimin etkin bir şekilde yapılabilmesi için bu risklerin sayısallaştırılabilir olması gerekir. Ancak risklerin sayısallaştırılması sürecinde, operasyonel risklerden kaynaklanan zararların büyüklüğü ve sıklığına ilişkin bilgileri belirten yeterli kalite ve miktarda bir veri tabanı oluşturmak oldukça güçtür. Bu nedenle operasyonel risklerin tamamını tespit etmek yani bu risklerin yüzde 100 oranında ölçülmesini sağlamak neredeyse olanaksızdır.

Basel Komitesi tarafından 1994 yılında operasyonel risk; “bilgi sistemlerinin veya iç kontrollerin yetersizliği nedeniyle beklenmeyen zararlara uğrama riski” olarak tanımlanmış olup daha sonra Basel II ile birlikte operasyonel riskin yeni tanımı “yetersiz veya başarısız iç süreçler, insanlar ve sistemler ya da dışsal olaylar sonucu ortaya çıkan zarara uğrama riski” şeklinde yapılmıştır. Uluslararası geçerli bu tanım, operasyonel risklerin kaynaklarına odaklanarak operasyonel risklerin insanlar, süreçler, sistemler ve dışsal olaylar olmak üzere başlıca dört kaynaktan gelebileceğini kabul etmektedir. (Özbilgin, 2018)

3.2. Risk Yönetimi

Risk kavramının tanımını; “tehlikenin, belli bir bölgede yaşayan insanlar, yapılar ve kültürel varlıklar üzerindeki tahmini olumsuz etkisi anlamındadır.” şeklinde yapmıştık, Meydana gelen riskin nasıl yönetileceği kavramı risk yönetimi başlığı altında irdelenmektedir. Risk yönetimi süreç olarak kriz yönetiminden önceki dönemi kapsamaktadır. Dolayısıyla Risk yönetiminin kapsamı daha geniş bir aralığı ilgilendirmektedir.

Bir başka tanımlamada risk yönetimi, risklerin boyutları ve etkisiyle sınıflandırılması ve oluşan duruma göre risklerin azaltılabilmesi için geliştirilen politika, strateji ve planların oluşturulmasıdır. (AFAD, 2019).

Başka bir tanımlamada ise risk yönetimi, risk belirlenmesinin yapılmasının peşinden olası etkilerinin değerlendirilmesi suretiyle ilgili risklerin zararlarının azaltılmasını amaç edinen yönetim sürecinin tamamı olarak tanımlanmaktadır.

Risk yönetimi gelecek ile alakalı bir süreç olup olası yaşanacak zararları minimize ettiğinden dolayı ileriye dönük bir yatırım olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla risk yönetiminin tüm planlamalara ve çalışmalara entegre edilmesi oldukça önemlidir.

Günümüzde gelişen teknoloji ve artan nüfusa bağlı olarak yaşam alanlarının çoğalması ile beraber insanlar artık çok daha fazla risklerle karşı karşıya gelmektedir. Bu riskler ağırlıklı olarak afet kaynaklı görülmektedir. Bu riskler ve risklere neden olan afet zararlarını giderebilmek için kriz yönetimi ve risk yönetimi uygulanmalıdır.

Risk yönetiminde başlıca 4 soru bulunmaktadır. Bu sorulara cevap bulunması halinde risk yönetimi uygulanabilir; bu sorular şu şekildedir,

“- Riskler nelerdir?

- Riskleri yönetmemizde bize yardımcı olacak ihtiyaçlarımız nelerdir?

- Risklerin yönetilmesinin akabinde başarılı olunması durumunda neler kazanılacak? Ayrıca başarısız bir risk yönetimi tarafımıza neler kaybettirecektir?

-Riskleri en doğru şekilde nasıl yönetiliriz?” diye sormamız gerekmektedir. (Farsakoğlu M. 2002)

3.3.Kaotik Durum ve Şok Yönetimi

Doğal ve teknolojik afet anlarında ve hemen sonrasında toplumsal hayat daha önce tanımadığı ve bağışlılık kazanmadığı risk ve tehlike ile karşı karşıya gelmektedir. Tehlikeye dönüşmüş olan riskin kentsel mekandaki insan ve yönetim aygıtı üzerindeki etkisi şok ve kaos şeklinde kendini göstermektedir.

Kaos kavramının günlük hayatta kullanımı ile kuramsal bakış açısıyla yorumlanması farklı anlamları içerecek şekilde yapılmaktadır.

“Kaos” Yunancada açık duran, uzay boşluğu, uçurumlar, açıklıklar, boşluklar yaratan anlamlarına gelmektedir.

Şok ise; bireyin veya organizasyonun önceden tanışmadığı tehlike karşısında koruyucu reflekslerini ve direncini kaybederek işlevsiz duruma geçme, tepki verememe halidir.

Kaos Teorisi ve yönetime yansımaları Arslanoğlu tarafından şöyle açıklanmaktadır. “Kaos teorisinde farklı sistemler karşılaştığı zaman aralarındaki etkileşim kontrol edilebilir bir nedensellik ile ölçülememektedir. Hangi değişkenin neyle iterasyona (yenileme, tekrarlama) girdiğinin belli olmadığı bir kaos durumu yaşanmaktadır. Kaotik sistemlerde küçük değişiklikler öngörülemez büyük değişikliklere yol açarken, kimi zamanda büyük değişiklikler küçük ya da etkisiz değişmeye yol açabilmektedir. (Arslanoğlu R. 1995)

4. İş Sürekliliği Tanımı

İş Sürekliliği Planı, Şirket'in herhangi bir kesinti anında faaliyetlerinin sürdürülmesi veya zamanında kurtarılmasını sağlamak üzere operasyonel, finansal, yasal ve itibari olumsuz etkileri en aza indirmek, sorunları yönetebilmek, herhangi bir beklenmedik ve acil durumda öncelikli gerçekleştirilecek eylemleri, alınacak önlemleri belirleyerek, Şirket'in varlık ve itibarını korumak amaçlarıyla düzenlenmiştir.

İş Sürekliliği;

- İş kesintisine neden olabilecek olayları önleyebilme,
- İş kesintisi yaşanması durumunda, belirlenen kapasite ve öncelikler doğrultusunda, Mal ve hizmetleri tekrar sunabilir olma yeteneğidir.

- Sistem Kesintisi/Siber Saldırı
- Yangın
- Şirket itibarına yönelik saldırı
- Enerji Kesintisi
- Doğal Afet
- İletişim Kesintisi
- Salgın Hastalık
- Tedarik Zinciri Kesintisi
- Terör Saldırısı

İş Sürekliliğinin Amacı şirketin varlığını devam ettirebilmesine destek olmak

1. Bir kesinti sonrası hedef sürelerde tekrar üretebilir olmak (RTO)
2. Üretim kaynaklarını/varlıklarını korumak – işlevsel ve çalışabilir kalmasını sağlamak
3. Erişilebilir olmak ve erişebilirlik taahhüdüne uyum (SLA) (!)
4. İtibar ve imajı korumak
5. Yasalara uyum

- Salgın Hastalık
- Tedarik Zinciri Kesintisi
- Terör Saldırısı

İş Sürekliliğinin Amacı şirketin varlığını devam ettirebilmesine destek olmak

1. Bir kesinti sonrası hedef sürelerde tekrar üretebilir olmak (RTO)
2. Üretim kaynaklarını/varlıklarını korumak – işlevsel ve çalışabilir kalmasını sağlamak
3. Erişilebilir olmak ve erişebilirlik taahhüdüne uyum (SLA) (!)
4. İtibar ve imajı korumak
5. Yasalara uyum

4.1. İş Sürekliliği Yönetimi, felaket, kriz veya kesinti durumunda etkin önlem alınabilmesi; itibarın, marka değerinin, değer katan faaliyetlerin ve paydaşların çıkarlarının korunabilmesi amaçlarıyla belirlenen operasyonların sürekliliğinin temin edilmesi veya hedeflenen zaman diliminde kurtarılabilmesinin sağlanması ve kriz öncesi duruma dönülmesine yönelik potansiyel risklerin belirlenmesini de içeren politika, standart ve prosedürleri içeren bütünsel yönetim sürecidir.

4.2. İş Sürekliliği Planı, iş sürekliliği yönetiminin bir parçası olan ve bir kesinti durumunda Şirket'in öncelikleriyle uyumlu olarak faaliyetlerin sürdürülmesine ve mevzuata uyum sağlanmasına yönelik politika, standart ve prosedürlerden oluşan yazılı planlar bütünüdür.

Bir İş Sürekliliği Planında şunlar olmalıdır:

- Kuruluşun İş Sürekliliği Yaklaşımı
- İş Sürekliliği Yönetimi (Örgüt, insan kaynağı, süreçler, donanım, mekan)
- Kuruluşun yaşamsal süreçlerinin ayrıntıları
- Her birimde hangi kesinti düzeyinde İş Sürekliliği Planının devreye gireceği
- Kuruluşun her biriminde kesinti durumunda uygulanacak planın ayrıntıları (süreç, donanım, insan kaynağı)
- Dönemsel sınanma yöntemi
- Kesinti durumunda iletişim planı (iç, dış)

4.2.1.Kesinti, şirket'in faaliyetlerinde veya bir sistemin fonksiyonlarında sürekliliğin, planlı geçişler haricinde mücbir sebeplerle sekteye uğramasını

4.2.2.Felaket, faaliyet veya sistemlerde uzun süreli kesintiye sebep olabilecek düzeyde insan, doğa veya diğer faktörlerden kaynaklanan olayı,

4.2.3.Acil Durum, önceden öngörülse bile gerçekleşme yeri ve zamanı belli olmayan, gerçekleşmesi halinde kayıplara ve iş kesintisine yol açarak, plan ve prosedürlerin uygulamaya konulmasını gerektiren halleri,

4.2.4.İş Etki Analizi, iş süreçlerinin ve bir faaliyet kesintisinin iş süreçleri üzerinde oluşturabileceği etkilerin analiz sürecini

4.2.5.Bilgi Sistemleri Süreklilik Planı, faaliyetlerin sürdürülmesini sağlayan bilgi sistemleri servislerinin, bir kesinti durumunda sürekliliğinin sağlanmasına yönelik hazırlanan ve iş sürekliliği planının bir parçası olan plandır.

4.2.6.Acil ve Beklenmedik Durum Planı, faaliyetlerde ani ve planlanmamış bir kesintiye, iş kaybına veya krize neden olması muhtemel bir durumda risklerin ve sorunların yönetilebilmesi amacıyla alınacak tedbirlerin ve gerçekleştirilecek öncelikli eylemlerin belirlendiği, iş sürekliliği planının bir parçası olan plandır.

4.2.7.İsad, İş Sürekliliği ve Acil Durumdur.

4.2.8.Komite, İSAD Komitesidir.

4.2.9.Sekretarya, koordinasyon, yönlendirme, bilgilendirme ve talimatlandırma işlemlerini yapmaya yönelik olarak faaliyet gösteren yapıdır.

4.2.10.Senaryo, olası bir bilgi sistemleri kesintisi veya acil durum olayını ve söz konusu kesintiye/ olaya ilişkin kesinti/olay öncesinde, anında ve sonrasında izlenmesi gereken kurtarma stratejilerini içeren senaryolardır.

4.2.11.Kriz Merkezi, sekretarya uhdesinde oluşturulan, acil durumla mücadele edebilmek amacıyla çalışmaların yönetildiği ve koordine edildiği fiziki ortamdır.

4.3. ISO 22301, standardı iş sürekliliğinin oluşturulması, uygulanması, izlenmesi, gözden geçirilmesi, sürekliliğinin sağlanması ve iyileştirilmesi için risk yaklaşımını esas alan bir yönetim sistemi standardıdır. İş Sürekliliği Yönetim Sisteminin amacı, şirketinizin beklenmedik aksaklıklar veya felaketler nedeniyle kesinti süreleri ile ilişkili risklerden korunmasını sağlamaktır.

Bu standart; işlerin aksamasına sebep olabilecek bir olayın ardından bir kuruluşun ürün veya hizmet sağlama kabiliyetinin önceden belirlenmiş kabul edilebilir seviyelerde devam etmesi, bir faaliyetin kesintiye uğraması sonucunda kuruluş faaliyetinin devam edebilmesinin temin edilebilmesi için prosesler, prosedürler, kararlar ve faaliyetler oluşturması; başka bir deyişle, kuruluşların krizlerden ve felaketlerden kaçınmasına yardımcı olmak için proaktif ve reaktif planlar yaparak bu gibi durumlar gerçekleştiğinde hızlı bir şekilde olağan duruma geri dönebilmesini sağlamaya yardımcı olur.

TS ISO 22301;

- Faaliyetlere yönelik mevcut ve olası tehditlerin belirlenmesi ve yönetilmesini sağlar,
- Olayların etkilerini en aza indirmek için proaktif bir yaklaşım sergiler,
- Krizler sırasında kritik fonksiyonların devamını destekler,
- Krizler sonrası toparlanma sürecinin iyileştirilmesi ve olayların gerçekleşmesi sırasında/sonucunda faaliyet duruşlarının en aza indirilmesini sağlar,
- Müşteriler ve tedarikçilerin isteklerinin/taleplerinin karşılanabilmesi için ihtiyaç duyulan esnekliğin gösterilmesini sağlar,
- Kuruluşların iş sürekliliğini temin edebilmesi için sistematik bir yaklaşım sağlar,
- Organizasyonel yapı, çalışanlar, politikalar, planlama faaliyetleri, prosedürler, prosesler ve kaynaklara yönelik şartları ihtiva etmesi sebebi ile yönetsel kolaylık sağlar,
- Tüm iyi iş sürekliliği uygulamalarını destekleyerek müşteri güven ve memnuniyet derecesini artırır.

4.4. BS 25999 standardı, İngilizlerin geliştirdiği bir standart olarak, doğal afet ya da kaza gibi aksaklıkların yaşanması durumunda şirketin faaliyetlerini devam ettirebilmesi için kurulabilecek bir yönetim sistemidir.

BS 25999 İş Sürekliliği Yönetim Sistemi standardı İngilizcesi BCM (Business Continuity Management) en iyi uygulamasını temel alan ve tüm İş sürekliliği Yönetim Sistemi yaşam döngüsünü içine alan bir denetim kümesini içerir.

BS 25999 İş Sürekliliği Yönetim Sistemi yüksek risk içeren, finans, telekomünikasyon, ulaşım ve kamu sektörü gibi alanlarda çalışan kurumlar için mutlaka uygulanması gereken bir sistemdir. İş sürekliliğinin önemli olduğu diğer sektörlerde de BS 25999 İş Sürekliliği Yönetim Sistemi uygulanabilir.

İş sürekliliği kapsamında strateji, belirlenen iş sürekliliği amaçlarına ulaşmak için izlenen temel yol olarak tanımlanmıştır. İş Sürekliliği Yönetimi kapsamında amaçlar aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Paydaşlara sunulan ürün ve hizmetlerde yaşanacak kesintilerin belirlenen maksimum tolere edilebilir zamanı (MTPOD) aşmadan, belirlenen iş kurtarma hedef süreleri (RTO) içerisinde giderilmesini sağlayarak, ürün ve hizmetleri tekrar sunabilmek,
- Kesinti sebebiyle oluşabilecek veri kaybını minimum seviyeye indirmek,
- Çalışma ortamında bulunan personel ve müşterilerin can güvenliğini sağlamak,
- Banka imajını ve marka değerini korumak,
- Tedarikçi kaynaklı oluşabilecek iş kesintilerini engellemek için tedarikçi risklerini yönetmek.
- İş kesintisi ve iş kaybı oluşturabilecek tehditlere yönelik önleyici ve düzeltici tedbirler alarak bankayı olağanüstü durumlara karşı hazırlıklı hale getirmek.

İş sürekliliği stratejileri, ürün ve hizmet gerçekleştirme kaynaklarında yaşanacak kayıp sonrası oluşacak iş kesintileri ve iş kaybına karşı alınacak aksiyonları içermektedir. Ürün ve hizmet gerçekleştirme kaynakları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

4.4.1.Bina ve Çalışma Ortamı: Bina ve binaya bağlı alt yapılar, ofis ortamı araçları ve sarf malzemeleri.

4.4.2.Yöntem ve Bilgi Varlıkları: Süreç gerçekleştirme için gerekli iş kuralı dokümanları ile süreç tarafından üretilen veya sürecin kullanımı için dış bir kaynaktan sağlanan kıymetli evraklar, sözleşme ve formlar, içerisinde müşteri ve banka bilgisi taşıyan belgeler ve diğer araçlar.

4.4.3.BT Sistemleri ve Bileşenleri: Ses ve data hatları dahil BT'ye ilişkin tüm unsurlardır.

4.4.4. Personel: Çalışma ortamında bulunan personel ve diğer insanlardır.

4.4.5.Tedarikçi ve Sağlanan Girdi: Süreçlerin gerçekleştirilmesinde destek alınan firma ve bu firmanın sağladığı ürün ve hizmetlerdir.

4.4.6.İmaj ve İtibar: Bankanın müşteri, yatırımcı ve yasal kurumlar karşısındaki imaj ve itibarıdır. Bu durum iş kesintisine yol açmaz ancak iş kaybına; yani işlem hacminin düşmesine sebep olabilir.

İş Etki Analizi çalışmaları ile bankanın paydaşlarına sunmuş olduğu ürün ve hizmetler, bunların sunulduğu kanallar ve bunları gerçekleştiren süreçler analiz edilmektedir. Bu ürün ve hizmetlerde yaşanacak kesintilerin finansal ve finansal olmayan etkileri göz önüne alınarak geri kazanım /iş kurtarma zamanları tespit edilmektedir.

Senaryolar, tehditlerin/risklerin ürün ve hizmet gerçekleştirme kaynaklarında oluşturdukları işlev/kabiliyet kaybı temel alınarak oluşturulmaktadır. Bunun böyle olmasının nedeni tehditlerin değil, tehditlerin bir olaya dönüşerek üretim kaynağından birinde veya birkaçında kabiliyet/işlev kaybı oluşturması sonrası kesintinin veya iş kaybının gerçekleşeceği yaklaşımdır.

İş kurtarma stratejileri temel olarak aşağıdaki 4 yönetime dayanmaktadır:

- 1- Alternatif çalışma alanlarında (BT ve Çalışma Ortamı) çalışma
- 2- Mevcut ortamda kapasiteyi (personel ve işlem seti) azaltarak çalışma
- 3- Yedek personel kullanımı
- 4- Manuel (BT sistemi olmadan) işlem yapma

Paydaşlara sunulan ürün ve hizmetlerin nasıl gerçekleştirildiği mevcut kalite yönetim sisteminde uygulama esası, süreç tanımı, iş akışı, prosedür gibi dokümanlarda tanımlanmıştır. İş sürekliliği kapsamında işlerin nasıl yapıldığı ayrıca dokümante edilmemiş olup sadece BT sistemi olmadan yürütülebilecek süreçlere ilişkin işlem adımları her birimin iş kurtarma planında tanımlanmıştır. Kesinti senaryolarına göre hangi süreçlerin ne zaman, nerede ve kimler tarafından gerçekleştirileceği İş Sürekliliği İş Kurtarma ve BT Acil Durum ve İş Kurtarma planlarında belirtilmektedir. (Saymaz Ö. 2015)

5.SONUÇ

Operasyonel Risk içerisinde bulunan afetlerin yönetilmesi ve kontrol altına alınması, garar kapsamından çıkarılması için bir standart oluşturulması ve çalışma yapılması elzemdir.

Bu noktada özellikle finans kurumlarımızın bazılarının odaklandığı standartlar ve iş sürekliliği kavramı ve benzer tanımlamalar; ayrıca dünyada Business Continuity Planning, Business Resilience olarak bilinen ve sonucunda belirli kalıplarla oluşturulan İSO 22301 gibi standartların ışığında bir çalışma yapılmalıdır. İş sürekliliği kavramı bu çalışmamızın odaklandığı nokta bakımından en yakın ve yol gösterici konuların başında gelmektedir. Ancak iş sürekliliği, çalışmamızın merkezinde bulunan finans sektörü ile beraber tüm işleri kapsar ve yine bizim çalışmamızın odak noktası olan afetler ile beraber tüm engelleyici unsurları içerir. Dolayısıyla çok geniş bir spektrum sunan bu konu, çalışmamızın konusunu derinlemesine işleyemez olup önceliğimiz olan Türk Finans Sektörünün garar problemini giderecek olan planlamalar yapılmalıdır. Bu planlamalar iş kurtarma planına dayanılarak hazırlanmalıdır. Yasal dayanak olarak finans kurumunun İş Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelikler, finans kurumunun Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, finans kurumunun Destek Hizmeti Almalarına İlişkin Yönetmelikleri dikkate alınmalı, standartları ise İSO 22301 İş sürekliliği Yönetim Standardı ve COBIT – DS4 olmalıdır. Varsayımları çalışma ortamının iç veya dış olaylar sebebiyle kullanılamaz olduğu en kötü duruma göre tasarlanmalıdır. Böylelikle yaşanacak olağanüstü bir durumda kesintiye uğrayan hizmetlerin iş etki analizi ile tespit edilen sürede tekrar sunulabilir hale gelmesi hedeflenebilecektir.

KAYNAKLAR

AFAD. (2019). Teşkilat Şeması Sayfası. Nisan 8, 2019 tarihinde AFAD Web Sitesi: <https://www.afad.gov.tr/tr/2218/Teskilat-Semasi> adresinden alındı

AFAD (2020) Terimler sözlüğü <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>

Arslanoğlu Rana, Kaos Teorisi, Postmodern Durum ve Kent. Birikim Dergisi Sayı 68-69 Sayfa. 88-97 Aralık/Ocak 1995

BDDK (2020) bankacılık verileri <https://www.bddk.org.tr/Veriler>

Chris, D., (2012). Disaster Through a Different Lens: Behind Every Effect, There is a Cause", UNISDR a guide for journalists covering disaster risk reduction, Geneva

Doç. Dr. İzzet Gökhan Özbilgin (2018) / TBD Ankara YK Üyesi (<http://www.bilisimdergisi.org/s145>)

El-Mebsût, XII, 194

Farsakoğlu, Mustafa, Kriz Durumları ve Türkiye’de Kamusal Alanda Kriz Yönetimi,(Doktora Tezi), İstanbul, 2002

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli’nin (IPCC) 5. Değerlendirme Raporu. 2014

Saymaz Özgüven, İş Sürekliliği Yönetim Sistemi s.47, 2015

Soygüzel Hasan, Türkiye’de Doğal Afetlerde Kriz Yönetimi (Marmara Depremi),Y.Lisans Tezi, Sakarya 2002, s.17.

Thomas A. Birkland, After Disaster, Georgetown University Press ,Washington D.C.,1997, s.47